

1. Motyw cierpienia niezawinionego. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Hioba*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

ROZGRZEWKI

Pomyśl, jakie reakcje na cierpienie są możliwe. Może kojarzysz takie postawy z życia, z literatury lub filmów. Jak sądzisz, dlaczego niektórzy załamują się, a inni podejmują działania, próbując zmienić sytuację? Czy to zależy od ich osobowości, wsparcia, jakiego doświadczają, a może od skali cierpienia?

Dlaczego ludzie cierpią? Jest to kwestia przypadku, czyjejś osobowości, karmy, siły wyższej? Czy zgadzasz się z potocznym twierdzeniem, że cierpienie uszlachetnia?

Jakie czynniki mogą być brane pod uwagę przy podziale cierpienia na zawinione i niezawinione? Czy taki podział według Ciebie jest możliwy?

PRZYKŁADOWE ELEMENTY ODPOWIEDZI

Wstęp

We wstępie możesz między innymi:

zwrócić uwagę na powszechne ludzkie doświadczenie cierpienia, a co za tym idzie, powracanie tego tematu w literaturze i sztuce,

podkreślić, że często pojawia się w ludziach pytanie o rolę i sens cierpienia, szczególnie gdy doświadczają go sami lub ktoś im bliski,

wprowadzić kilka elementów, które (Twoim zdaniem) wpływają na zachowanie człowieka w takich sytuacjach (doświadczenie, wielkość cierpienia, psychika danego człowieka, nadzieja na zakończenie cierpienia),

przedstawić swoje stanowisko, które będziesz chciał uzasadnić w dalszej części, może się ono również znaleźć w podsumowaniu (na przykład: Twórcy literaccy niejednokrotnie poruszają trudne dla ludzi pytania, takie jak sens cierpienia niezawinionego. Odpowiedzi pojawiające się w utworach literackich są różne, co może zależeć od przyjętej perspektywy, wynikającej między innymi z różnorodnych poglądów albo religii).

Rozwinięcie – przykładowe elementy wypowiedzi

Kwestia sensu cierpienia jest poruszana w wielu filozofiach i religiach. Jedną z koncepcji, jaką możemy w nich znaleźć, jest połączenie cierpienia z karą za popełnione czyny. Taki pogląd reprezentują przyjaciele Hioba z biblijnej księgi.

Początkowo, widząc ogrom bólu bohatera, ofiarowują mu swoją obecność, trwają przy nim w milczeniu i współczują. Później próbują mu doradzać. Są przekonani, że cierpienie jest karą za grzechy, nawet jeżeli człowiek nie umie dostrzec swojej winy. Uważają, że warunkiem zakończenia cierpienia jest zwrócenie się do Boga i nawrócenie się. W ich wizji nie istnieje cierpienie niezawinione, każde jest sygnałem, że człowiek oddalił się od stwórcy.

Inaczej wygląda to perspektywy Hioba. Jest on człowiekiem doświadczającym ogromnego cierpienia, traci majątek, giną jego dzieci, do tego choruje na trąd. Wymowna jest scena, w której nie pozostaje mu nic innego, jak drapanie swojego obolałego ciała. Początkowo staje pokornie wobec Boga i podkreśla, że błogosławi jego imię i za to, co mu dał, i za to, co zabrał. Zachowuje tę postawę nawet wtedy, gdy żona mówi, żeby zlorzeczył Bogu. Hiob podkreśla, że przyjmuje wszystko z jego ręki i jest mu wierny. Jest pewny, że cierpienie jest niezawinione, przy czym za jego źródło uważa wolę Boga.

Gdy przybywają do niego przyjaciele, możemy zauważyć zmianę w jego zachowaniu. Goście wciąż go przekonują, że jego doświadczenie jest wyrazem kary za grzechy, i namawiają, by się nawrócił. On cały czas ma świadomość, że nie zgrzeszył i był prawym człowiekiem. Jego rozpacz przybiera na sile właśnie wobec prób pocieszania przez przyjaciół, którzy próbują mu wmówić, że jedynym wyjaśnieniem jest jego grzech, pomimo że on powtarza im coś innego. Hiob przeżywa ogromną rozpacz, żałuje, że się urodził, chce umrzeć i czuje żal wobec Boga za zesłane niesprawiedliwie cierpienie. To, co początkowo przyjmował ze spokojem, staje się dla niego źródłem rozpacz, a świadomość, że nie jest winny swojemu cierpieniu, to pogłębia. Czuje się potraktowany przez Boga niesprawiedliwie, nawet prosi go, by rozsądził spór między nim a sobą. Przedstawia argumenty za tym, że zawsze był człowiekiem prawym.

W zakończeniu księgi przywołane są słowa Boga. Odmawia on racji przyjaciołom Hioba, potwierdzając, że jego cierpienie było niezawinione. Nie słyszymy jednocześnie wyjaśnienia, jaki jest jego sens. Bóg podkreśla, że człowiek nie jest w stanie przeniknąć jego zamysłów. Hiob w pokorze przyznaje mu rację. Uświadamia sobie, że próba zrozumienia pewnych tematów wykracza poza możliwości ludzkie, bo byłaby zrozumieniem w pełni samego Boga.

Autor księgi wprowadza nas w tajemnicę ludzkiego bólu, podkreślając istnienie cierpienia niezawinionego. Nie wyjaśnia jego sensu, nie pociesza, stara się uzmysłowić fakt, że proste wyjaśnienia, że można zapanować nad cierpieniem, które nas spotyka, będąc wiernym Bogu, nie są adekwatne do doświadczanej przez ludzi rzeczywistości.

Przykładowe konteksty

Religia

Księga Hioba odgrywała ważną rolę w spojrzeniu na cierpienie w judaizmie. Przerzywała proste połączenie między grzechem a tym, co człowieka spotyka. Pokazywała, że cierpieć mogą też niewinni. W ówczesnym czasie spojrzenie na cierpienie wyłącznie jako konsekwencję grzechu było bliskie mieszkańcom całego Bliskiego Wschodu.

Inny utwór literacki / kwestie społeczne

Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. II

Dziady, cz. II przybliżają nam moralność ludową. Pokazują sposób myślenia o życiu w kulturze ludowej. Cierpienie w utworze to między innymi kara za popełnione winy. Ale jest też inna kwestia z nim związana, widoczna w scenie z dziećmi. Cierpienie może być niezawinione, ale jest koniecznym elementem życia człowieka. Dzieci nie mogą iść do nieba, ponieważ zaznały w życiu tylko dobrych chwil. Ta kwestia pojawia się również przy Zosi. Wspomina ona, że nie zaznała w życiu „troski ani prawdziwego szczęścia”. Cierpienie zostaje zatem ukazane jako nieodłączna część życia człowieka, a nie tylko jako forma kary za popełnione czyny.

Inny utwór literacki

Albert Camus, *Dżuma*

W *Dżumie* Alberta Camus bohaterowie nie mają możliwości opuszczenia miasta i doświadczają niezawinionego cierpienia. Dotyka ono zarówno ich ciała, jak i psychiki. Fizycznie cierpią ludzie chorujący na dżumę i choć w przypadku każdego oznacza to podobną sytuację, najtrudniej mieszkańcom patrzy się na śmierć dzieci. Po widoku męczarni, w których zmarł mały Filip, nawet doktor Rieux, patrzący na co dzień na umierających, nie może się otrząsnąć.

Mieszkańcy przeżywają również cierpienia psychiczne, żyją w zamknięciu, z ciągłym ryzykiem zachorowania, chowają zmarłych i martwią się o bliskich poza granicami miasta.

Nie ma żadnego argumentu, który uzasadniałby pojawienie się dżumy właśnie w Oranie czy też śmierć konkretnych chorych. Ojciec Paneloux początkowo próbuje w tym dostrzec karę za grzechy, podkreślając, że niewinni nie zostaną ukarani. Ale wydarzenia w mieście zaprzeczają jego wizji. Cierpienie miasta jest niezawinione.

Camus od początku traktował swoją powieść jako parabolę. Ukazuje ona ludzką egzystencję i pokazuje nieprzewidywalność naszego życia i jego niesprawiedliwość, metaforyczna dżuma jest bowiem wszędzie. W obliczu tej świadomości Camus jako egzystencjalista wskazuje na heroiczną postawę doktora Rieux, który podejmuje walkę z niezawinionym cierpieniem. Bez gwarancji zwycięstwa, bez uzasadnienia, ale dlatego, że taka postawa jest właściwa i dowodzi możliwości wolnego i godnego wyboru.

Zakończenie

Pamiętaj o krótkim podsumowaniu wypowiedzi. Jego treść będzie zależała od przywołanych wcześniej argumentów i przykładów. Zaznacz wyraźnie, że jest to zakończenie.

PRZYKŁADOWE PYTANIA KOMISJI

Czy dla Ciebie któraś z wymienionych postaw jest bardziej warta naśladowania w zetknięciu z cierpieniem? Odpowiedź uzasadnij.

Jak oceniasz zachowanie przyjaciół Hioba? Odpowiedź uzasadnij.

ROZWIINIĘCIE TEMATU DLA ZAINTERESOWANYCH

William Szekspir, *Hamlet*

Słynny monolog Hamleta rozpoczynający się od słów „Być albo nie być” to rozważania, jaki jest powód, że ludzie decydują się na życie pomimo tego, że jest ono pełne niezawinionego cierpienia, pogardy ze strony innych (*boleść serca i tysiące / Tych wstrząsów, które dostają się ciątu / W spadku natury*). Bohater dochodzi do wniosku, że najlepszym rozwiązaniem byłaby śmierć, a tym, co nas wstrzymuje przed jej wyborem, jest lęk przed tym, co czeka nas po śmierci. Hamlet ma trudności z poradzeniem sobie z wyzwaniem, które stawia przed nim życie. Nie umie wybrać między postawą walki z losem i cierpieniem, a zupełnym poddaniem się mu. Ukazuje istnienie człowieka jako *długie, potulnie przecierpiane życie*. Podobnie jak w *Dziadach*, cz. II uważa trudności za element życia człowieka, o ile jednak w dramacie Mickiewicza są one traktowane jako konieczność, o tyle w monologu Hamleta podkreślona jest niesprawiedliwość związana z niezawinionym cierpieniem i chęć wyzwolenia się od niego.

Éric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*

2. Człowiek wobec niestałości świata. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Księgi Koheleta*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

ROZGRZEWKA

Jakie rzeczy uważasz za wartościowe i trwałe? Co jest dla ciebie wartością nieprzemijającą? Co daje ludziom poczucie bezpieczeństwa jako rzecz pewna i niezmienna?

PRZYKŁADOWE ELEMENTY ODPOWIEDZI

Wstęp

We wstępie możesz między innymi:

podkreślić powszechne ludzkie doświadczenie przemijania i nietrwałości,

zwrócić uwagę na poszukiwanie przez ludzi trwałych wartości, na których można oprzeć swoje życie / poczucie bezpieczeństwa,

przedstawić swoje stanowisko, które będziesz chciał uzasadnić w dalszej części, może się ono również znaleźć w podsumowaniu (na przykład: Literatura ukazuje wiele ludzkich reakcji na świadomość ulotności spraw ziemskich, między innymi próbę poszukiwania trwałych wartości albo dążenie do akceptacji niestałości jako procesu, na który nie mamy wpływu).

Rozwinięcie

Cała *Księga Koheleta* to rozważania nad sensem życia ludzkiego w kontekście niestałości świata. Autor udowadnia, że życie ludzkie jest ulotne, szybko przemija i jest powtarzalne. Na świecie nie pojawia się nic nowego. Księga jest opisem drogi intelektualnej Koheleta, który próbuje szukać trwałych wartości. Zaczyna od korzystania z życia i z posiadanych bogactw, ale to wszystko okazuje się marnością, czyli vanitas, jest nietrwałe.

Nawet próba zanurzenia się w mądrości nie przynosi efektu. Ją też autor uznaje za marność, która tylko mnoży cierpienie, ponieważ człowiek uświadamia sobie prawdę o tym, jak bardzo niestały jest otaczający go świat. Kohelet widzi, że ten sam los spotyka wszystkich - i głupców, i mędrców. Za bardziej szczęśliwych od żywych uznaje zmarłych, a za najszczęśliwszych – tych, którzy jeszcze w ogóle się nie narodzili i nie widzieli tego, co dzieje się w życiu.

Pozostaje pytanie, jak w takim razie żyć, mając świadomość, że nic nie jest trwałe na ziemi. Autor podkreśla, że wszystko pochodzi z ręki Bożej, człowiek nie ma wpływu na to, o czym decyduje Bóg. Za dobre uznaje ostatecznie zwykłe życie w posłuszeństwie stwórcy, jedzenie, picie i korzystanie z tego, co się posiada. Zanurzenie się w tym pozwala również mniej myśleć o tym, że życie ludzkie jest marnością.

Postawa, którą proponuje Kohelet, łączy w sobie zatem świadomość niestałości, ale zarazem kierowania światem przez Boga. Wobec tych dwóch elementów jedynym rozwiązaniem jest zatem dla autora skupienie na życiu. Pozwala to na uniknięcie trwania w bolesnej świadomości ulotności ludzkiego istnienia.

Przykładowe konteksty

Historia literatury

Barok

Koncepcja *vanitas* z *Księgi Koheleeta* odegrała szczególną rolę w baroku. To epoka pełna wielkich wojen i wzrastającej nietolerancji religijnej. Na jej tle szczególnie mocno odczuwało się krótkość i niepewność ludzkiego życia. Motyw marności obecny był w sztuce i literaturze tego okresu. Przykładowo na obrazach pojawiały się czaszki, więdnące kwiaty, podkreślające przemijanie człowieka.

Inny utwór

Andrzej Stasiuk, *Miejsce*

Niestałość świata wiąże się z motywem przemijania, podkreślającym ulotność chwil i krótkość ludzkiego życia. Widzimy to w *Miejscu* Andrzeja Stasiuka. Symbolem upływu czasu i zmian, na które człowiek nie ma wpływu, jest teren po cerkwi w małej wiosce. Jej pozostałości zostały rozebrane i przeniesione w inne miejsce, aby ją odtworzyć. Dla narratora staje się to punktem wyjścia do przemyśleń na temat jej historii. Próbuje wyobrazić sobie pracę związaną z jej budową, przypomina też sobie momenty, gdy wyglądała uroczyście i dostojnie, a potem powoli chyliła się ku upadkowi.

Widzimy poddanie się procesowi przemijania, od którego nie ma ucieczki. Narrator podkreśla, że próba odtworzenia cerkwi nie jest dla niego ratowaniem świątyni, ponieważ zostaje ona zabrana ze swojego miejsca i czasu.

Motyw nieuchronności i szybkości przemijania można również dostrzec w postaciach, które odwiedzają niszczącą cerkiew po latach. Są oni potomkami budowniczych tego miejsca. Szukają w nim przeszłości, chociaż miejsce jest zdewastowane przez upływ czasu i brak opieki. Także sparaliżowany dziewięćdziesięcioletni starzec przywieziony przez rodzinę przybywa do cerkwi, by odtworzyć w niej okruchy wspomnień związane ze swoim życiem. Na zakończenie odwiedzin miejsca stwierdza, że teraz już może umierać.

Utwór pokazuje, że wobec niestałości świata możemy być tylko świadkami tego procesu, a wspomnienia są jedyną formą zachowania okruchów przemijającej rzeczywistości.

Inny utwór

Horacy, *Exegi monumentum*

Inną postawę wobec niestałości świata odnajdziemy w wierszu Horacego rozpoczynającego się od słów *Exegi monumentum*. Podmiot liryczny uzasadnia, że choć wiele spraw przemija, ulegając czasowi, jest możliwość przeciwstawienia się tej ulotności. Pozostawia po sobie cząstkę, która nie umrze i nie zostanie zniszczona przez upływ czasu. Jest nią jego twórczość.

Non omnis moriar, czyli nie wszystek umrę, staje się zatem odpowiedzią na pytanie o niestałość świata. Podmiot liryczny ma świadomość przewyciężenia przemijania poprzez trwałość swoich osiągnięć, którym nie jest w stanie nic zagrozić.

Zakończenie

Pamiętaj o krótkim podsumowaniu wypowiedzi. Jego treść będzie zależała od przywołanych wcześniej argumentów i przykładów. Zaznacz wyraźnie, że jest to zakończenie.

PRZYKŁADOWE PYTANIA KOMISJI

Czy poczucie niestałości świata jest przedmiotem refleksji Ciebie jako współczesnego młodego człowieka? Odpowiedź uzasadnij.

ROZWIINIĘCIE TEMATU DLA ZAINTERESOWANYCH

Fragment z *Księgi Koheleta* tłumaczący, jaki sposób podejścia do niestałości świata proponuje autor.

„Oto, co ja uznałem za dobre:

że piękną jest rzeczą jeść i pić,

i szczęścia zażywać przy swojej pracy,

którą się człowiek trzyma pod słońcem,

jak długo się liczy dni jego życia,

których mu Bóg użyczył:

bo to tylko jest mu dane. (...)

Gdy ci się dobrze wiedzie, ciesz się z tego,

a wiedzie ci się źle, wtedy to rozważ:

zarówno jedno jak i drugie sprawia Bóg,

ponieważ człowiek nie może dociec

niczego zgoła, co będzie potem.” (fragment *Biblij Tysiąclecia*)

Wariabilizm – pogląd, że ciągła zmienność jest podstawowym prawem rządzącym światem. Jego wyznawcą był Heraklit z Efezu. Jego słowa „pantha rhei”, czyli „wszystko płynie” podkreślały ulotność i przemijalność spraw ziemskich.

3. Wizja końca świata. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Apokalipsy św. Jana*. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

ROZGRZEWKA

Spójrzmy prawdzie w oczy, współczesne wersje apokalipsy widzimy głównie w filmach, najczęściej z zombie w tle. Wiele filmów, uważanych za apokaliptyczne, dotyka wydarzeń zwiastujących możliwy koniec świata, ale mają dobre zakończenie. Pomyśl, czy któryś z obejrzanych filmów mógłbyś określić jako apokaliptyczny?

(To jedyny temat z propozycją aż kilku kontekstów spoza podstawy programowej.)

PRZYKŁADOWE ELEMENTY ODPOWIEDZI

Wstęp

We wstępie możesz między innymi:

zwrócić uwagę, że kwestia końca świata powracała wielokrotnie w historii. Oparta była o różnego rodzaju przepowiednie, księgi, wzrost niepokoju związanych z bieżącymi wydarzeniami (wojny, pandemie, katastrofy naturalne),

przedstawić swoje stanowisko, które będziesz chciał uzasadnić w dalszej części, może się ono również znaleźć w podsumowaniu (na przykład: Wizje końca świata w literaturze często połączone były z dramatycznymi wydarzeniami).

Rozwinięcie

Słowo apokaliptyczny funkcjonuje w znaczeniu katastroficznego, dramatycznego, tragicznego. Już to pokazuje, jak wygląda literacki obraz końca świata w *Apokalipsie św. Jana*. Autor ukazuje w niej wizje dotyczące czasów ostatecznych, przebiegające w bardzo dramatyczny sposób. Obrazy są pełne tajemniczych metafor i symboli, jest to przykładowo Bestia albo czterej jeźdźcy na koniach, z których pierwszy oznacza Chrystusa i ostateczne zwycięstwo dobra.

Koniec świata jest, po pierwsze, połączony z katastrofami. Po każdej anielskiej trąbie ziemię dotyka kolejne nieszczęście, przykładowo jest to spadający na ziemię grad i ogień połączone z krwią.

Po drugie, ważnym elementem wizji świętego Jana jest sąd ostateczny. Koniec świata zostaje połączony z podziałem ludzi, zgodnie z ich czynami za życia. *Apokalipsa* podkreśla, że wszystkie nasze działania zostały zapisane w księgach. Jeżeli ktoś nie znalazł się w księdze życia, spotyka go druga śmierć, czyli wrzucenie w jezioro ognia.